

УНИВЕРЗИТЕТ "СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ"
L'UNIVERSIT "ST CYRILLE ET METHODE" - SKOPJE

УНИВЕРЗИТЕТ "СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ"
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ "ЈУСТИНИЈАН ПРВИ" - СКОПЈЕ

ГОДИШНИК
НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
"ЈУСТИНИЈАН ПРВИ" ВО СКОПЈЕ

ГОДИШНИК	ТОМ 52	СКОПЈЕ СКОПЈЕ	2015
----------	--------	------------------	------

ГОДИШНИК

ANNUAIRE
DE LA FACULTE DE DROIT
"JUSTINIANUS PRIMUS" DE SKOPJE

НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
"ЈУСТИНИЈАН ПРВИ" ВО СКОПЈЕ

ANNUAIRE
DE LA FACULTE DE DROIT
"JUSTINIANUS PRIMUS" DE SKOPJE

Уредници:

д-р Добринка Тасковска (Република Македонија)
д-р Јасна Бачовска Нелиќ (Република Македонија)

Уредувачки одбор:

д-р Каролина Ристова Астеруд (Република Македонија)
д-р Драган Митровиќ (Србија)
д-р Јовица Тркуља (Србија)
д-р Маријан Павчиќ (Словенија)
д-р Албин Игличар (Словенија)
д-р Дончо Хрусанов (Бугарија)
д-р Мелиха Повлаќиќ (Босна и Херцеговина)
д-р Христина Рунчева Тасев (секретар)
д-р Милена Апостоловска – Степаноска (секретар)

Правен факултет "Јустинијан Први"
ул. "Гоце Делчев" 96 1000 Скопје, Република Македонија

ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р ЛАЗАР КИТАНОВСКИ

Годишник на Правниот факултет "Јустинијан Први" во Скопје, објавен во чест на
проф. д-р ЛАЗАР КИТАНОВСКИ

Печати: АКАДЕМСКИ ПЕЧАТ
Тираж: 300

Скопје 2015

СОДРЖИНА

1.	<i>д-р Јасна Бачевска Неаќи, д-р Каролина Ристова-Астериу</i> ИНСТИТУЦИОНАЛИЗИРАЊЕ НА СОЦИОЛОГИЈАТА НА ПРАВОТ И СОЦИОЛОШКИОТ МЕТОД	1
2.	<i>д-р Драган М. Митровић</i> ШТА ЈЕСТЕ, А ШТА НИЛЕ ЈУДСКО ДОСТОЈАНСТВО	15
3.	<i>д-р Б. Дештковски, д-р д. Пасковска-Данева, д-р Е. Давитковска,</i> <i>д-р Д. Гоцевски</i> БЕРСКАТА ГОЛЕРАНЦИЈА И СОРАБОТКА И ДРЖАВНИТЕ ОРГАНИ	25
4.	<i>д-р Поликсена Гајроска, м-р Илија Руменов</i> ПРОТИВПРАВНОТО ОДВЕДУВАЊЕ ИЛИ ЗАДРЖУВАЊЕ НА ДЕЦАТА: ПАТОЛОШКИ АСПЕКТ НА ДИСОЛУЦИЈАТА НА ПРЕКУСТРАННИЧНИТЕ БРАКОВИ	37
5.	<i>д-р Весна Пендовска, м-р Елена Неповска</i> НОВИ РАЗВОЈНИ ТЕНДЕНЦИИ НА ДАНОЧНОТО ПРАВО НА ГЛОБАЛНО НИВО	53
6.	<i>д-р Методија Каневче</i> КРИВИЧНО-ПРАВНА ЗАШТИТА НА ТЕЛЕСНИОТ ИНТЕЛИТЕТ	71
7.	<i>д-р Јадранка Дабовиќ-Анастасовска, м-р Моника Ковачевска</i> ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ДИГИТАЛНАТА ТЕХНОЛОГИЈА И ПРАВНАТА РАМКА НА ИЗДАВАЧИОТ ДОГОВОР ЗА НАУЧНО И ЛИТАРАТУРНО ТВОРЕШТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	87
8.	<i>д-р Горан Коевски</i> СУВОРДИНИРАН ДОЛГ (поня, карактеристики, практична примена)	125
9.	<i>д-р Душан Трпчев</i> ЕКСПОГА	141
10.	<i>д-р Тамјана Петрушевска, м-р Маријан Поповски</i> РЕТОРИКА - НАЧИНИ НА ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ДУШИТЕ НА СЛУШАТЕЛИТЕ	179
11.	<i>д-р Рената Тренеска-Десковска</i> РЕЛИГИЈА ВО ЈАВНАТА СФЕРА ВО СОВРЕМЕНА ЕВРОПА	201
12.	<i>д-р Тања Карамалишева-Јовановска</i> ПРИСТАПУВАЊЕТО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА КОН ЕВРОПСКАТА КОНВЕНЦИЈА ЗА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА - ПУТЕВИ И ПРЕДПРЕВИ	222
13.	<i>д-р Тони Десковски, м-р Вангел Дюковски</i> ПРИЗНАВАЊЕ И ИЗВРШУВАЊЕ НА СУДСКИ ОДЛУКИ СПОРЕД ХАШКАТА КОНВЕНЦИЈА ЗА ДОГОВОРИТЕ ЗА ИЗБОР НА НАДЛЕЖЕН СУД ОД 2005 ГОДИНА	229
14.	<i>д-р Марија Ристовска</i> УСТАВНИОТ СИСТЕМ НА БЕЛГИЈА КАКО ОБЛИК НА ПАРЛАМЕНТАРНА МОНАРХИЈА И ФЕДЕРАЦИЈА	249
15.	<i>д-р Мелниа Гриво</i> STABILIZATION AND ASSOCIATION POLICY: ELEMENTS OF REGIONAL APPROACH	267
16.	<i>д-р Александар Максимовска, д-р Александар Стојков</i> ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈАТА И ЛОКАЛНИТЕ ЕКОНОМСКИ РЕФОРМИ ВО ДРЖАВИТЕ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА	281

17. <i>д-р Александра Деланова-Тренсифилова, м-р Елена Абуфоска</i> СОЦИЈАЛНО-РЕЛЕВАНТНОТО ДЕЈСТВЕ КАКО ЕЛЕМЕНТ НА КАЗНЕНОТО ДЕЛО ВО МАКЕДОНСКАТА КАЗНЕНО ПРАВНА ТЕОРИЈА	295
18. <i>д-р Ненад Марковиќ</i> ЦИВИЛНОТО ОПШТЕСТВО НИЗ ПРИЗМА НА ИСЛАМСКАТА РЕЛИГИЈА	311
19. <i>д-р Иван Данијановски</i> УЛОГАТА НА ИНТЕРЕСНИТЕ ГРУПИ ВО ПРОЦЕСОТ НА ПРОШЕГУВАЊЕ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА	331
20. <i>д-р Владимир Бољиновски</i> ДРЖАВАТА НА КАРЛО ВЕЛИКИ И ОБЕДИНЕТА ЕВРОПА - СВЕТОТО РИМСКО ЦАРСТВО КАКО СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПСКА УНИЈА	349
21. <i>д-р Дарко Спасевски</i> СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ ПОМЕГУ ПРАВНИТЕ ИНСТИТУТИ ПРОМЕНЕТИ ОКОЛНОСТИ И ВИША СИЛА КАЈ ДОГОВОРОТ ЗА ПРОДАЖБА ВО ДОМАШНОТО И ВО СПОРЕДБЕНОТО ПРАВО	357
22. <i>д-р Биљана Петрески</i> НАЧИНОТ НА УПРАВУВАЊЕ СО РИЗИЦИТЕ ВО БАНКАРСКОТО РАВОТЕЊЕ	375
23. <i>д-р Есин Крушиќ Бајрами</i> МЕСТОТО НА СЛУЖБЕНОСТИТЕ (SERVITUDES) ВО РИМСКОТО СТВАРНО ПРАВО	387
24. <i>д-р Христина Рунчева Тасев</i> РАЗВОЈ НА ИДЕЈАТА ЗА ПОДЕЛБА НА ВЛАСТА ВО РИМСКАТА РЕПУБЛИКА-ПАРАЛЕЛИ СО СОВРЕМЕНИТЕ КОНЦЕПТИ НА ОРГАНИЗАЦИЈА НА ВЛАСТА	405
25. <i>д-р Милена Апостоловска-Степановски</i> ЕВРОПСКОТО ДРЖАВЈАНСТВО КАКО ЕДЕН ОД МЕХАНИЗМИТЕ НА ЕВОЛВСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ ЗА СОЗДАВАЊЕ НА ЕВРОПСКИОТ ИДЕНТИТЕТ	421
26. <i>д-р Александар Љ. Спасов</i> ЛЕГАЛИТЕТ НА ХУМАНИТАРНИТЕ ИНТЕРВЕЊИ	439
27. <i>д-р Драги Ракиновски</i> ОН-ЛАЈН ВОДЕЊЕ НА ПОЛИТИЧКИ КАМПАЊИ	457
28. <i>д-р Борка Туневска</i> ОПРАВДАНОСТА НА АНГЛОСАКСОНСКИОТ КОНЦЕПТ НА ОБЕРЗКУПНА ПОЧУДАТА ВО МЕГУНАРОДНАТА ПРОДАЖБА НА СТОКИ	467
29. <i>д-р Александар Спасевски</i> ЗА НЕКОИ АСПЕКТИ НА МОДЕЛОТ НА ОДНОСИ СО ВЕРСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	485
30. <i>м-р Катерина Жатева</i> ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ДИРЕКТИВАТА ЗА TIME SHARE ВО МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО	495
31. <i>м-р Виспорија Бајракова</i> THE EMBRYOS: PEOPLE, PROPERTY, OR SOMETHING BETWEEN?	505
32. <i>м-р Никола Амбарков</i> АВСТРО-УНГАРСКАТА МОНАРХИЈА И НЕЈЗИНИОТ КОНСОЦИЈАТИВЕН ИНЖЕНЕРИНГ ВО БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА (1910-1914)	519

д-р Јасна Бачовска Нелиќ (вонреден професор)
д-р Каролинка Ристова-Астеруд (доцент)

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗИРАЊЕ НА СОЦИОЛОГИЈАТА НА ПРАВНОТО И СОЦИОЛОШКИОТ МЕТОД

1.02 Прегледна научна статија
УДК: 316.334.4-027.12

Анотации

Во услови кога тврдиот позитивизам, особено во Република Македонија, се неутрализира значењето на теоријата на правото и ја засилува теоријата „правото како занает“, сметаеме дека е повеќе од потребно да се актуелизираат прашањата за интелектуалното значење на дипломата правник и основите на правничкото знаење.

Трудот го обработува институционализирањето на социологијата на правото на научно и наставно ниво и традиционалната поврзаност на идеите за правото и идеите за општеството. Социологијата на правото е втемелена од правниците, но и централните идеи на современата филозофија се исто така посветени на правото.

Правото не е вештина или не е само тоа. Правото е култура, идеја, начин на живот. Во време на демонополнизација на правната професија и кога процесите кои ја детерминираат модерната правна наука како што се глобализација, интернационализација, универзализација на правото, диверсификација на наставните програми (особено на европско ниво). Интердисциплинарност и потреба за практични знаења, неопходно е поставување на нови теоретски темели на правното знаење.

Правото во акција, ефектите од правото, потребата од телолошки интерпретации и социолошки анализи се причина за ренесанса на социологијата на правото на глобално и европско ниво, па и регионално, но не и во Република Македонија и покрај тоа што Правниот факултет „Јустинијан Први“ при УКИМ, негуваше една богата и квалитетна традиција на теорија на правото.

- [10] The Federalist, N.10
- [11] Wallbank, F. W. et al. Ed. *Cambridge Ancient History*, Second edition, Vol. 7, Part II, The Rise of Rome to 220 B.C. Cambridge University Press, 2006.
- [12] Ариототел. *Никомахова етика*. Скопје: Три, 2003.
- [13] Баруци, Арно. *Вовед во нововековната политичка филозофија*. Скопје: Аз-Буки, 2006.
- [14] Борковски, Ендру и Ду Плесис, Пол. *Учебник по Римско право*. Скопје: Просветно дело, 2009.
- [15] Мешер, Ернест. *Вовед во Римско Право*. Скопје: Просветно дело, 2009.
- [16] Полибије. *Историја*, I, Матица српска, Нови Сад, 1989.
- [17] Пухан, Иво. Поленак-Акимовска, Мирјана. Буљковски, Вlado. Наумовски, Голе. *Римско право*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2014.
- [18] Пипелниус, Рајнхолд. *Ошита теорија за државата*. Скопје: Арс Ламина, 2011.
- [19] Шкаркиќ, Светомир. Иванов, Горге. *Политички теорији: Антика*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2006.
- [20] Шкаркиќ, Светомир. Сијановска-Давкова, Гордана. *Уставно право*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2007.

д-р Милена Апостољовска Степаноска (доцент)

„ЕВРОПСКОТО ДРЖАВЈАНСТВО КАКО ЕДЕН ОД МЕХАНИЗМИТЕ НА ЕВРОПСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ ЗА СОЗДАВАЊЕ НА ЕВРОПСКИОТ ИДЕНТИТЕТ“

1.02 Прегледна научна статија
УДК:342.71-027.21(4-672ЕУ)

Abstract

The author of the article defines the European citizenship that was introduced with the Treaty of Maastricht like one of the mechanisms brought by the European institutions in the process of creating the European identity. In order to proof her claims the author firstly gives short retrospective analyse in creating the terms "citizen" and "citizenship". In the second and in the third part of the article the author gives explanation on the term European citizenship from two perspectives: theoretical and legal. In the end of the article is the summarized concluding of the research.

Key words: European citizenship, Maastricht Treaty, European identity

1. Вовед

Кога станува збор за европското државјанство, потребно е пред сè да се отговорни на прашањето како европското државјанство добило формален статус и законска обврска, и низ една методолошка перспектива да се види дека создавањето на државјанството е динамичен процес за којшто не може да се каже дека настанал од долу кон горе или обратно. Со воведувањето на државјанството на ЕУ, со Договорот од Мaaстрихт се отворила широка дебата меѓу политичарите, теоретичарите и пошироката јавност за самата прилика на ова државјанство. Во таа насока биле поставени следните прашања: Дали може европското државјанство да биде одвоено од националниот? Дали државјанството на ЕУ е комплементарно со националниот државјанство или пак претставува замена на националниот државјанство?

По однос на сите поторе поставени прашања, истажувачите се согласни за едно, а тоа е дека формата на европско државјанство е возможна, но мора да ги промени фундаменталните сфаќања на идеалите и институциите што го носат статусот на државјанство. Така дискусијата за европското државјанство има тенденција да прионесе до пошироко истражување за иднината на државјанството. Сепак, за да се даде објаснување за трансформација на дефи-

визијата државјанство, најпрво е потребно да се дефинира крајта историјска ретроспектива на значењето на термините „државјанство“ и „државјанин“.

Сè до 1980-тите години, поимот „државјанство“ бил игнориран и не бил предмет на проучување од социолозите, додека пак следбениците на левичата тврделе дека правата што прозлегуваат од државјанството се бирократска независност. Оттогаш настанува политизација на поимот „државјанство“; бидејќи и партиите од десницата и партиите од левичата се обидуваат да го прилагодаат неговото симболчко и семантичко значење со зборовите како еманципација, партиципација, заедница и права.¹ Мошне често доаѓа до забуни што државјанството се поистоветува со националната припадност. Современите теории ја дефинираат националноста како правен концепт којшто го дефинира правно членството на еден поединец во државата, односно како правен идентитет од којшто не прозлегуваат никакви права, но е можно да прозлезат должности. Државјанството од друга страна е форма на припадност, што се основа на правни и социјални овластувања, коишто можат да бидат пренесени или одземени независно од националната припадност.² Критериумите за стекнување или губење на државјанството се во ексклузивна надлежност на државите и значително се разликуваат од една држава до друга.

Модерните дискусии за државјанството се развиваат од иденте на Т.Х. Маршал, кој ги изнел во неговото дело „Државјанството и социјалната класа“.³ Тој тврдел дека државјанството значи целосно членство во заедницата, коешто пак вклучува учество на поединците во одредување на условите за живна асоцијација. Во тој контекст, тој понатаму тврдел дека државјанството се однесува на проширување на поимот на еднаквост преку граѓанските, политичките и социјалните права (правото на јавно образование, здравствено осигурување, пензија итд.). Со гарантирањето на овие права за сите, државата на благосостојба осигурува дека секој член на заедницата ќе се чувствува како целосен припадник на истата.⁴

Сепак, државјанството не се однесува само на правниот статус, којшто е дефиниран преку правата и обврските на државјанинот, туку тоа се однесува и на идентитетот, бидејќи покажува припадност на одредена политичка заедница. Така, на пример, во државјанството гледан како на заеднички идентитет што ќе ги интегрира претходно исклучените групи и ќе обезбеди извор за национално единство во британското општество.⁵

Терминот „државјанин“ има различни значења во различни историски периоди и на различни јазици. Макс Вебер разликувал три значења и сите три биле поврзани со социјално-историскиот феномен, којшто е поврзан за

¹ Liza Tsalki, види оп. цит. дело стр. 162.

² Исто.

³ Marshall, T.H. 1950: *Citizenship and Social Class and Other Essays*, Cambridge University Press, London.

⁴ T.H. Marshall, оп. цит. дело стр. 46.

⁵ Исто.

западната инвизијација.⁶ Под државјанин може да се подразбира припадник на некој град, социо-географски ентитет, член на политичка заедница, геополитички ентитет или припадник на партикуларна социјална страна или класа, што е всушност социјално-културен ентитет. Кога станува збор за значењето на државјанинот како член на одредена политичка заедница, потребно е да се каже дека може да дојде до одредени нејаснотини при дефинирањето на значењето. Така, да се биде припадник на одредена политичка заедница има различно значење и зависи прво од барањата што треба да се исполнат за членство во таа заедница, и значењето за припадник на одредена заедница е различно од значењето на членството во којашто се членува, но може да постојат барања чиешто исполнување е потребно, а што не се поврзани со природата на заедницата. Така и значењето на терминот државјанин се менувало низ историјата.

Терминот „државјанство“ во оваа дефиниција во којашто постои денес, може да се каже дека е резултат на социјално-економските трансформации што прозлегле како резултат на Американската и Француската револуција од една страна и Индустриската револуција од друга. Овие револуции резултираа со создавање демократски национални држави, што станаа парадигма на формите на политичка заедница и дадоа материјална и интелектуална основа за создавање модерна концепција на државјанство. Во оваа насока постојат теоретичари кои го елаборираат процесот на создавањето демократско државјанство во Западна Европа, во XIX и XX век.⁷ Според Рокан (Rokkan), создавањето на државјанството било резултат на меѓусебно поврзаните процеси на градењето на државата, појавата на комерцијалното и индустриското општество и создавањето на националната свест.

Секој од трите гореспоменати процеси бил предуслов за формирањето државјанство. Така првата фаза, т.е. градењето на државата се состоела од административна, воена и културна унификација на ниво на елитите, којашто била придружена со територијална консолидација и создавање елементарна бирократска и легална инфраструктура. Во оваа фаза се создала суверена политичка заедница, којашто поседувала авторитет за сите дејства на дадена територија. Втората фаза е појавата на комерцијални и индустриски економии. Свој првolec резултат со создавање инфраструктурни јазбици добри што се потребни на потрошувачките економии, како што е унифициран транспортен систем, стандарден систем за мерење и валута, како и воспоставување унитарен законодавен систем. Третата фаза, т.е. градењето на нацијата вклучувало социјализација на масите во национална свест, што ќе одговара на потребите на индустриската економија со помош на воведување

⁶ Weber, M. 1968: *On Charisma and Institution Building*, University of Chicago Press, Chicago: 239.

⁷ Bellamy, R., Castiglione, D. and Shaw, J. 2006: *Introduction: From National to Transnational Citizenship, Making European Citizens: Civic Inclusion in a Transnational context*, ed. Richard Bellamy, Dario Castiglione and Jo Shaw, Palgrave Macmillan, New York: 1.

задолжително образование, јазична стандардизација итн. Тоа придонело да се промовира заеднички јазик и писменост, соодветна за работната сила која распологала со вештините, потребни на индустријата. Овие механизми помогнале да се создадат врски меѓу самите припадници на една нација, како и помеѓу припадниците на нацијата и државата.⁸

Крајниот ефект од гореспомнатите три процеса било да се создаде нација и нејзините припадници да имаат еднакви права пред законот; еднакви прваа кога станува збор за продавање, купување добра и услуги и нивните интереси да бидат заштитени од суверен политички авторитет, којшто произлегува од нивното политичко единство и којшто има национален идентитет што ја формира лојалноста на народот кон државата. Овие три елементи се важни за демократското државјанство. Така, првиот дава основа сите припадници на народот да имаат еднаква заштита пред законот; вториот создава заедница на интереси, особено во контролирањето на оние кои ја водат државата, доволно за да се обезбеди чувство дека оние кои владееат се контролирани и одговарат на потребите на оние со кои се владее. Третиот елемент придонесува државјанинот да се чувствува како дел од народот, кој дели одредени заеднички вредности и обврски со другите припадници на народот. Како резултат на овој социјално-историски развој, денес на државјанството се гледа како на комплексна конституција од законски и дескриптивни значења, коишто индипираат членство во политичка заедница што има својства на државност и владеење на народот.⁹

4.1. Составни делови на државјанството

Доколку се направат една анализа, ќе се види дека можат да се разликваат три составни дела, коишто ја карактеризираат припадноста на политичката заедница: дискрепциска/доброволна, одлучувачка и алкокативна. Првата се однесува на правилата и принципите за припадност, според коишто поединец или група може да припаѓаат или да се исклучат од припадноста на одредена политичка заедница. Во најголем број земји во светот, овој дел од државјанството се однесува на националната припадност. Најчесто националноста служи како критериум за да се разликкуваат граѓаните од странците во едно општество. Втората димензија на државјанството се однесува на улогите и одговорностите што им припаѓаат на припадниците на една заедница во хиерархијата на носење одлуки. Демократските општества се основани на принципот дека припадниците на заедницата имаат право да одлучуваат во волењето на работите во нивната заедница. Алкокативната димензија на државјанството во една заедница се однесува на тоа како материјалните ресурси се поделени во заедницата меѓу нејзините припадници.

⁸ Исто.

⁹ Bellamy, R., Castiglione, D. and Shaw, J. 2006: *Introduction: From National to Transnational Citizenship*, Making European Citizens: Civic Inclusion in a Transnational contexted. Richard Bellamy, Dario Castiglione and Jo Shaw, Palgrave Macmillan, New York: 2.

Важноста на оваа димензија на државјанството значително се зголемила со експанзијата на социјалните функции на модерната држава. Трите составни дела на државјанството имаат важна легитимирачка улога за начинот на којшто заедницата е внатрешно организирана. Како резултат на тоа, државјанството има важна интеграциона функција како вид „социјален лепак“, за да ја држи заедницата заедно.¹⁰

Други автори сметаат дека поимот „државјанство“ е составен од два елемента -- права и идентитет (припаѓање). Секој од овие елементи мора да биде практикуван во одреден географски контекст, независно како тој географски контекст е дефиниран.¹¹

Доколку поимот „државјанство“ го сведеме на неговите два составни дела -- права и идентитет, тогаш велнаш може да се каже дека од тоа произлегуваат две димензии -- либерална и комунитарна. „Државјанството е неминовно врзано за идеите за индивидуалните права од една страна и за приврзаноста за одредена заедница од друга.“¹² Во оваа насока, дебатата за државјанството е поврзана со различните теоретски школи -- либералната, којашто го потенцира индивидуалниот идентитет и комунитарната, којашто ја потенцира културната или етничката солидарност на групата.

Проблемот со овие две теории се јавува кога ќе се земат предвид двата составни елементи на државјанството -- правата и идентитетот. Двете теории ја негираат идејата за создавање на политичката заедница како заедница на индивиди, кои во исто време се конститутивни групи што имаат сопствен идентитет. Така, нотирајќи го проблемот, Роналд Вејнер (Ronald Weimer) ја потенцира тензијата меѓу егалитарните елементи на заедничкото државјанство, и кажува дека она што е заедничко меѓу различните културни или етнички групи може да се подреди на терминот „партикуларен идентитет“.¹³ Истиот автор смета дека проблемот кога се развива кохерентна и релативна концепција на државјанството е како да се спрваат две спротивставени визии, либерален универзализам и нелиберален партикуларизам, и тоа го нарекува „универзално партикуларна зататка“.¹⁴

¹⁰ Bellamy, R., Castiglione, D. and Shaw, J. 2006: *Introduction: From National to Transnational Citizenship*, Making European Citizens: Civic Inclusion in a Transnational contexted. Richard Bellamy, Dario Castiglione and Jo Shaw, Palgrave Macmillan, New York: 5.

¹¹ Heater, D. 1990: *Citizenship: The Civic Ideal in World History, Politics and Education*, Longman, London and New York: 318.

¹² Kymlicka, W. and Norman, W.: „*Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory*“, стр. 283, <http://mfs.uchicago.edu/publib/instites/2006/citizen/returnings/kymlicka.pdf>, пристапено на 8.3.2015.

¹³ Weimer, R. 1995: „*My Citizenship constitutes a Theoretical Problem in the Last Decade of the Twentieth Century*“, R. Weimer(ed.), *Theorizing citizenship*, State University of New York Press, Albany: 14.

¹⁴ Ronald Weimer, види оп. цит. дело стр. 12.

Единствениот излез од оваа т.н. загатка, Бајнер ја гледа во дефинирање трет концепт на државјанство. Таквиот концепт, според него пред сè е потребно да ги земе предвид зголемиот социјален и културен плурализам на модерното општество, и го нарекува „републикански“, бидејќи го основа на граѓанските корени (врски). „Потребно е сите државјани да се согласат со една култура којашто е национално-граѓанска, а не национално-етничка. Тоа се однесува на политичка, а не социјална лојалност.¹⁵ Важно е овде да се каже дека правната содржина на државјанството е оградена од националниот идентитет, којшто се базира на „етнос“. Кога станува збор за етносот, потребно е да се знае дека во него не може да се стане член врз основа на волјата. Затоа етносот не може да биде основа за државјанство, и кога се зборува за либералното демократско државјанство, *демосот* и етносот се одвоени. Во оваа интерпретација на државјанството, којашто се обидува да даде одговор на универзално-партикуларната загатка, културниот или етничкиот плурализам не се негираат. Она што се негира е тврдењето дека етничките карактеристики треба да играат улога во одредувањето на идентитетот. Наместо тоа, идентитетот треба да биде основан на демократски уставни принципи, коишто се вкоренети во политичката култура што служи како заедничка основа. Активноста на државјаните кои ги користат своите граѓанските права го генерира овој идентитет и создава основа за социјално-политичка кохезија. *Демосот* кој ја создава политичката асоцијација е потенцијално инклузивен за сите оние кои остануваат надвор правно, социјално и физички или инклузивен за сите оние кои во нивниот приватен живот имаат специфична концепција за доброто или различно етно-културно потекло. Овде станува збор за фундаментален принцип што се користи во модерните либерални теории. Во либералното политичко уредување, државата треба да остане неутрална во однос на различните концепции за животот што го имаат поединците.

Во таа насока, теоретичарот *John Rawls* (Дон Равалс) создава теорија во којашто дава објаснување за концептот на „либерално демократско државјанство“. Имено, овој теоретичар дава аргументи за создавањето државјанство врз основа на споделен идентитет (*shared citizenship identity*) – концепција што одговара на културниот и етничкиот плурализам на модерните општества и што може да создаде заеднички идентитет.¹⁶ Тој притоа тргнува од фактот дека постојат три основи за политички ред: 1. Првата се основа на универзално прифаќање на некоја сеопфатна морална доктрина; 2. Втората ја нарекува „модус вивенди“¹⁷; 3. Трета се основа на премногу голем консензус.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Lehning, P. B.: „*European Citizenship: Towards a European Identity?*“, Working Paper Series in European Studies, Volume 2, Number 3, стр. 10. <http://spanport.iss.wisc.edu/sites/uw-madison-ces.org/files/lehning.pdf>, пристапено на 9.3.2015.

¹⁷ „Модус вивенди“ означува договор што им овозможува на завојуваните страни да функционираат во мир, сè додека не се постигне краен договор; латинска фраза којашто означува договор помеѓу две страни што имаат различно мислење, за повеќе

Кога се поставува прашањето: „Која од овие основи за политички ред може да гарантира стабилност и социјално заедништво?“, овој теоретичар одговара дека тоа е идејата за наоѓање консензус за политичката концепција на правдата. Коренот на консензусот, според Дон Равалс е заедничката политичка култура, којашто претставува заеднички именител во којшто се вкоренети уставните принципи, па оттаму може да се создаде државјанство со заеднички правен и политички идентитет.¹⁸ Постојна јасна дистинкција помеѓу тоа како ние се разбираме себеси како државјани на одреден политички систем и како ние се однесуваме во приватните работи, и оттука Дон Равалс тврди дека членовите на либералните демократии поседуваат двоен идентитет, што резултира со два вида поврзаност. Во нивниот приватен живот, тие сите имаат различен став во однос на тоа што е вредно во нивните животи, и тоа го претставува нивниот „неинституционален идентитет“. Но тие исто така поседуваат и јавен или „институционален идентитет“.¹⁹

Д. Равалс уште тврди дека консензусот што резултира со политичка концепција за правдата, којашто се дели низ политичката заедница, генерира заеднички идентитет и уште повеќе генерира заеднички идентитет којшто се основа на државјанство и овој идентитет има тенденција да ги замени ривалските идентитети, коишто се основаат на пример на етничкитетот.²⁰ Во овој контекст е потребно уште да се нагласи дека идејата за либерално демократско државјанство, т.е. за институционален идентитет има договорна основа, и идејата за „двојниот идентитет“ е основниот елемент на оваа договорна теорија.²¹

Според некои теоретичари, вториот составен елемент на државјанството е идентитетот, и тој подразбира постоење демократски процеси што се базираат на демократските принципи и социјалната правда. Така постојат тврдења дека процедурално-институционалните механизми што се основаат на институционалниот дизајн на либералните уставни демократии, не се доволни да посредуваат помеѓу јавната и приватната сфера, и затоа е потребен дополнителен елемент којшто ќе го зацврсти чувството на заедништво. Тој дополнителен елемент е граѓанското општество.²² Доколку ова се преведе на европско ниво, истиот автор сугерира дека за да се генерира чувство на заедништво на европско ниво, потребно е создавање европско граѓанско општество со интересни групи, невладини организации, граѓански движења и партиски систем што одговара на европската арена.

Значи, современите дебати за државјанството се водат помеѓу либералната, комунитарната и републиканската школа. Секоја од овие школи потенци-

види: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/modus%20vivendi>, пристапено на 10.3.2015.

¹⁸ Percy B. Lehning, види оп. цит. дело стр. 12.

¹⁹ Percy B. Lehning, види оп. цит. дело стр. 13.

²⁰ Исто.

²¹ Исто.

²² Percy B. Lehning, види оп. цит. дело стр. 17.

цира еден од составните делови на државјанството (објаснети во текстот погоре) и ги занемарува останатите. Припадниците на либералната струја го застапуваат ставот дека државјанството е механизам за остварување на правата. Тие се фокусираат на алокативната димензија и тврдат дека сите граѓани имаат еднакви права. Од друга страна, комунитарната школа на државјанството гледа како на модел којшто означува припадност. Тие се фокусираат на волунтаристичката димензија на државјанството и сметаат дека државјанството е модел преку којшто заедничките културни и етнички карактеристики на граѓаните доаѓаат до израз. На крајот, републиканското сфаќање за државјанството на него гледа како на модел за партиципација на граѓаните. Тие инсистираат на одлучувачка димензија што ја има државјанството, и граѓанинот го дефинираат во една класична смисла како носител на одредени граѓански атрибути, преку којшто тој партиципира во носењето на одлуките во заедницата.

Според либералите, демократијата е еден начин, и тоа не секогаш најдобриот начин, на којшто поединците го остваруваат и осигуруваат своето право на државјанство. Доголку повеќе што во глобалното и потрошувачки ориентирано општество, според нив, правото и регулаторите можат да даваат поголеми гаранции за индивидуалните права. За припадниците на комунитарната школа, државјанството постои само тогаш кога народот или *демосот* дејат заеднички добра и вредности, преку припадноста во релативно хомогената политичка заедница. За републиканците, државјанството е начин за активно вклучување на граѓаните, не само во носењето на правото туку и за овозможување систем на контрола на регулаторите, од граѓаните.²³

Погоре споменатите модели на државјанство не се ексклузивни, туку повеќето од постојечките видови државјанство, како што е и случајот со државјанството на ЕУ, имаат тенденција во себе да вклучат елементи од сите три модели.

2. Државјанство на ЕУ – теоретски аспект

Дебатата за државјанството на ЕУ е потребно да се стави во контекст на зголемените интереси на граѓаните на ЕУ за неговата улога. Така државјанството на ЕУ најпрво се развило во правен и административен дискурс, којшто имал за цел да даде дефиниција за специфичните, претежно економски права и слободи што ги поседуваат граѓаните на државите-членки во судскиот систем на ЕУ, којшто бил во зародок. Дискусиите што често се отвораат во рамките на ЕУ, а се обврзани со легитимноста на одлуките на институциите, го забрале и развојот и дефинирањето на правната природа на државјанството на ЕУ, и како што ќе се види во текстот што следува,

²³ Bellamy, R., Castiglione, D. and Shaw, J. 2006: *Introduction: From National to Transnational Citizenship, Making European Citizens: Civic Inclusion in a Transnational context*, ed. Richard Bellamy, Dario Castiglione and Jo Shaw, Palgrave Macmillan, New York: 7.

државјанството на ЕУ има дел од карактеристиките коишто на државјанството му ги препишува либералната школа, како модел што се базира на остварување на правата. Сепак, потребно е да се каже дека државјанството на ЕУ има и елементи на комунитарниот модел, бидејќи да се поседуваат правата на коишто инсистира либералниот правец, сепак е потребно да биде исполнет условот за припадност на националноста на една од државите-членки на Унијата. Во меѓувреме, републиканските елементи на државјанството на ЕУ остануваат да бидат негова Ахилова петница.²⁴

Европското државјанство, опишано од Пјерси Лехнинг, е состојба според којашто народите од различни нации ќе имаат слични права пред европските судови и јавните службеници. Она што недостига во ова тврдење е концепција и конструкција на европското државјанство, каде луѓето ќе дејат заеднички идентитет и заедничка цел. Некои критичари се прашуваат: Тогаш зошто ни е потребно европското државјанство? Бидејќи државјаните на државите-членки поседуваат права и имаат одговорности што произлегуваат од органите на Унијата, а не од националните парламенти. Сепак, бидејќи овие органи не ја претставуваат војдата на европските народи или *демосот*, постои легитималиска празнина во Унијата, којашто е предизвикана од расчепката моќ на ЕУ и од недостигаот на согласност од државјаните на државите-членки. Во оваа точка е потребно создавање европско цивилно општество, којшто, според Лехнинг, исто како што ја генерира војдата меѓу страните на национално ниво, ќе го постигне тоа и на европско ниво.²⁵ Овој автор смета дека легитималиската празнина што постои во Унијата може да биде надмината со доделување надлежност за одредени прашања на органите на супранационалната заедница, во форма на транснационален федерализам.²⁶ Европското државјанство, сфатено според овој теоретичар, не повлекува одговорност само за одредени државјани на Европската унија туку за сите државјани. Тие може да станат членови на федерацијата врз основа на одредби коишто се основаат на консензус што се преклопува. Овој консензус ќе генерира државјанство врз основа на споделен идентитет (*shared citizenship identity*), којшто ќе има задача да ги супституира сите ривалски идентитети што се основаат на национална припадност и ќе финансира со создавање уставен патриотизам на федерално ниво.²⁷ Прифатено е дека во рамките на ова државјанство, којшто се основа на споделен идентитет, граѓаните немаат сличен јазик, етничко или културно потекло, туку дека наместо тоа, создаваат мултикултурни општества. Соодветно на тоа, европскиот *демос* не е основан врз основа на етничка хомогеност, туку означува хетерогеност и плурализам.

²⁴ Bellamy, R., Castiglione, D. and Shaw, J. 2006: *Introduction: From National to Transnational Citizenship, Making European Citizens: Civic Inclusion in a Transnational context*, ed. Richard Bellamy, Dario Castiglione and Jo Shaw, Palgrave Macmillan, New York: 10.

²⁵ Liza Tsaiiki, види оп. цит. дело стр. 165.

²⁶ Percy Lehning, види оп. цит. дело стр. 258.

²⁷ Percy Lehning, види оп. цит. дело стр. 262.

Еден од теоретичарите кои жестоко се противат на концептот на европско државјанство е Рајмонд Ајрон (Raymond Airon), кој тврди дека професионалните службеници во Брисел, формирале бирократија што е одделена од демократските процеси. Така тој, на правата што произлегуваат од државјанството гледа како на нешто што не може да биде гарантирано од кој било друг, освен од државата или поточно од националната држава, но не и од ЕУ, којашто воопшто не е држава.²⁸ Постојат уште поголеми критичари на европското државјанство. Елизабет Механ тврди дека државјанството на Унијата има симболично значење и служи за да се камуфлира недостатокот на вистински развој на полето на социјалните права.²⁹ Друг теоретичар, кој е уште покритичен во своите сфаќања, тврди дека никој не се вљубува во заедничкиот пазар, и затоа креаторите на политиката во ЕУ инвестираат толку голем политички капитал во една толку проблематична конструкција како што е европското државјанство. На тоа упатуваат и малкуте одредби коишто го регулираат европското државјанство во Договорот од Маастрихт, со којшто, според некои биле воведени неколку нови права за државјаните на државите-членки на Унијата, но ниту една обврска. Некои од објаснувањата што се понудени се дека Унијата била фрустрирана од нефлексибилноста и мобилноста на европскиот пазар на труд, и сакала да изгради единствен пазар на којшто државјаните – работници, ќе гледаат како на нивни домашен пазар на трудот. Постепено тоа би водело до зајакнување на легитимноста на ЕУ, со поттикнување чувства на припадност, што подоцна би прераснале во нови основи за поврзаност со Унијата.³⁰

Joseph Weiler (Josef Вайлер), еден од аналитичарите на европското управување, тврди дека ЕУ промовира потрошувачки политички стил, каде што Унијата е продукт во контекст на новиот развој, и само создавање европски делос може да го замени тоа. Тој смета дека проблем е како да се создаде европски делос без тоа да биде традиционалниот начин на градење на нацијата. Како решение на проблемот, овој автор предлага т.н. „трет пат“, којшто се основа на учењето на Јирген Хабермас за уставен патриотизам.³¹ Според Вайлер, патриотизмот е одвоен од државјанството, и акцентот го става на европскиот супранационален идентитет, на тој начин што објаснува дека постојат различни „дефиниции“ коишто формално служат да брзаат процесот на интеграција, но што нив не се објаснуваат на последните истовремењо да припаѓаат на повеќе „демони“. На тој начин, супранационалната ЕУ може да има цивилизациска и модернизациона улога во развојувањето на политичките и граѓанските права од нивната национална рамка. Крис Шор (Chris Shore) го

²⁸ Liza Tsalić, види оп. цит. дело стр. 166.

²⁹ Meehan, E. 1997: *Political Pluralism and European Citizenship*, Citizenship, Democracy and Justice in the New Europe, eds. Percy B. Lehning and Albert Weale, Routledge, London: 69.

³⁰ Liza Tsalić, види оп. цит. дело стр. 166.

³¹ Weiler, J. 1999: *The Constitution of Europe: 'Do the New Clothes Have An Emperor?' and Other Essays on European Integration*, Cambridge University Press, Cambridge: 341.

критикува вака предвидениот супранационален модел на Вайлер, поставувајќи прашање: „Дали е можно постоење на демократија без постоење на делос?“ Шор смета дека тоа не е можно и уште повеќе тој тврди дека, бидејќи не постои европски делос, тогаш и европското државјанство што е воведено без постоење европска јавност, европски медиуми или пан-национални политички партии е илузорна фабрикација.³²

3. Државјанство на ЕУ – правна позадина

Основата за создавање државјанство на ЕУ можеме да ја побараме уште во првите основачки договори. Според некои автори, иако концептот за европското државјанство сè уште не бил споменат во тоа време, два важни настана придонеле за развојот на терминот „европски државјани“. Тука во прв план се мисли на ДБЕЗ и одредбите што се однесуваат на слободно движење на работниците (чл. 48 и 51 ДБЕЗ), како и на подзаконските акти што биле донесени во согласност со овој Договор. Така биле донесени акти што се однесувале на слободното движење на работниците и нивните семејства, како и мерки за координација на националното законодавство, со коишто ќе се осигура слободното движење на работниците и нивните семејства. Врз основа на овие одредби, Европскиот суд на правдата има развиено широка практика. Така на пример, го има развиено концептот за работникот, и тој се однесува и на оние кои работат половина работно време, оние чијшто приход е помал од национално утврдениот минимум, како и оние кои се на обуки. Во оваа смисла треба да се каже дека Судот на правдата ги зголеми правата од областа на образованието на работниците и нивните семејства. Меѓутоа, она што се смета дека е камен-темелник за создавањето свест за постоење европски државјани, е одлуката на Судот на правдата во случајот *Van Gend and Loos*, што беше покренат од холандска компанија којашто се жалеше пред Судот за нееднаквите даноци за увоз од холандските власти, за производи од Германија. Преседанот што во овој случај беше направен од Судот е содржан во позитивната одлука дека „сите европски државјани и компании можат да поднесат жалба до Судот, во случај на економска дискриминација од националните власти“.³³

Подоцна, Европскиот суд на правдата, врз основа на одредбата што се однесува на правото за недискриминација (член 7 ДБЕЗ), истата ја проширил на обезбедување заштита на државјаните на држава-членка, кога се наоѓаат на посета или престојуваат во друга држава-членка на Унијата. Познати случаи од оваа област се *Cowan*³⁴ и *Grawier*.³⁵ Во првот случај, Судот донел пресуда дека британскиот посетител кој бил ограбен во метро во Париз, ги поседува

³² Shore, C. 2004: *Whither European Citizenship? Eros and Civilization Revisited*, European Journal of Social Theory 7. 27-44, <http://est.sagepub.com/content/7/1/27.abstract>, пристапено на 23.3.2015.

³⁴ Случај C-26/62, Van Gend and Loos against the Duch Tax Administration, (1963), ECR I.

³⁵ Случај C-186/87 Cowan v. Le tresor public (1989) ECR 195.

³⁶ Случај 293/83 Grawier v. City of Liege (1985) ECR 593.

истите права како француските државјани и може да побарува средства од Фондот за компензации за кривични дела. Во вториот случај, Судот пресудил дека државјанин на Франција, кој престојува во Белгија, ги има истите права за достапност на високото образование како и државјаните на Белгија. Во овој случај, Судот одлучувал врз основа на правото за недискриминација и одлучил дека на студентката не смее да ѝ се наплатува партиципација за школување, бидејќи не била предвидена за државјаните на Белгија.

Врз основа на погоре изнесеното, постојат автори кои тврдат дека „државјанството“ постоело и пред неговото воведување со Договорот од Мاستрихт, и тоа се базирало на одредбите за слободно движење, и затоа може да биде ултме дефинирано како „лазарно државјанство“. Бидејќи овие одредби биле предвидени со основачките договори, се смета дека имало за цел да ја унапредат економската интеграција на државите-членки. Оттука може да се каже дека трансформацијата на концептот на европско државјанство во политички концепт, се случил со Договорот од Мастрихт. Државјанството беше ставено на агенда на *интергouvernementална* конференција за политичката унија, којашто се одржа во 1990 и 1991 година, како резултат на меморандумот предложен од Шпанија, којшто повикувал на воведување т.н. „специјални права“ за државјаните на државите-членки и во чијашто основа би биле основните права. Сепак, корените за политичкиот концепт на специјални права за државјаните водат до дебатата на Самитот, одржан во Париз, 1974 година, и извештајот подготвен во 1984 година од Адоннио Комитетот³⁶ (Adonnio Committee) за „народот“ на Европа. Во Извештајот пишува дека Европскиот совет смета дека е од големо значење за Заедницата да се одговори на очекувањата на народите на Европа, со усвојување мерки за зајакнување и промовирање на идентитетот и создавање претстава за него, пред граѓаните и пред останатиот свет. За таа цел било планирано да се конституира ад хок комитет, којшто ќе биде составен од претседатели на државите и владите на државите-членки. Понатаму, во овој Извештај била нотирана согласноста на Европскиот совет за издавање европски пасош. Било предвидено ад хок комитетот да ја испита потребата од создавање симболи на Заедницата, како знаме и химна, формирање европски спортски тим, радио-дизајнање на прекуграничните процедури и создавање европска монета.³⁷

Со Договорот од Мастрихт е предвидено државјанството на Унијата, а единствен услов за негово стекнување е национално државјанство на државачленка на Унијата, што останува во ексклузивна надлежност на државите-членки.³⁸

³⁶ Bulletin of the European Communities Supplement 7/85 http://aei.rpt.edu/992/1/andonino_report_europe.pdf, пристапено на 17.2.2015.

³⁷ Исто.

³⁸ Види Случај С-369/90, *Matio Visentini and Others and Delegation del Gobierno en Sanabria*, <http://eur-lex.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=97581&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&di=1&occ=first&part=1&cid=239851>, пристапено на 19.2.2015.

Правата коишто се однесуваат на европското државјанство, предвидени со Договорот од Мастрихт, се следните:

1. Право на престој и слободно движење на сите граѓани на Унијата.³⁹ Вториот амандман којшто е направен со дополнетните договори се однесува на ова право. Имено, со Договорот од Ница е предвидено Советот да одлучува со квалификувано мнозинство на гласови и во постапка на „соодлучување“ со Европскиот парламент, кога усвојува мерки што се однесуваат на имплементирање на ова право.⁴⁰

2. Право на државјаните на државите-членки да избираат и да бидат избрани на локални или европски парламентарни избори, кога престојуваат во друга држава-членка и да ги имаат истите услови како националните граѓани на таа држава-членка.⁴¹

3. Право на дипломатска или конзуларна заштита, кога се наоѓаат на територија на прета земја којашто не е држава-членка на Унијата, во амбасадата или конзулатот на државата-членка на Унијата.⁴²

4. Право на петиција до Европскиот парламент за Европскиот одборман и право да пишуват на сопствениот јазик претставка до институциите на Унијата, како и да бараат одговор.⁴³

Иако не е изрично предвидено со одредбите коишто се однесуваат на државјанството, сепак, на листата на овие права може да се додаде и правото да се пристапи до документи под услови предвидени со закон. Овие права не се предвидени само за државјаните на државите-членки на Унијата, туку се однесуваат на сите граѓани кои престојуваат на територија на држава-членка.

На крајот, потребно е да се каже дека во членот 17 став 2 од Договорот од Мастрихт е предвидено дека „граѓаните на Унијата ќе ги уживаат правата предвидени со овој Договор и ќе бидат обврзани на должности што произлегуваат од истиот“.⁴⁴ Ова право е поврзано со правото на недискриминација, којшто е исто така предвидено во овој Договор.⁴⁵

Членот 22 од Договорот го гарантира понатамошниот развој на правото за државјанство на Унијата. Имено, во овој член е предвидено Комисијата да доставува периодични извештаи до Европскиот парламент за европското

³⁹ Член 18 од Договорот од Мастрихт, <http://www.euotvetates.com/maastichitec.pdf>, пристапено на 19.2.2015.

⁴⁰ Сепак тука не ставаат прашањата поврзани со пасошите, личните карти, дозволите за престој или правата поврзани со социјална заштита и социјална контрола.

⁴¹ Член 19 од Договорот од Мастрихт, <http://www.euotvetates.com/maastichitec.pdf>, пристапено на 19.2.2015.

⁴² Член 20 од Договорот од Мастрихт, <http://www.euotvetates.com/maastichitec.pdf>, пристапено на 19.2.2015.

⁴³ Член 20 од Договорот од Мастрихт, <http://www.euotvetates.com/maastichitec.pdf>, пристапено на 19.2.2015.

⁴⁴ Член 17 став 2, од Договорот од Мастрихт, <http://www.euotvetates.com/maastichitec.pdf>, пристапено на 19.2.2015.

⁴⁵ Член 12, исто.

државјанство и воведување скратена постапка за поднесување амандмани на Договорот, поврзани со европското државјанство на предлог на Европската комисија и по консултација со Европскиот парламент. Тие промени понатаму е потребно да бидат ратификувани во сите држави-членки на Унијата, во согласност со нивните уставни.

По воведувањето на државјанството на Унијата, реакциите во јавноста биле поделени. Едините мислења биле оптимистички и на одредбите што го регулираат европското државјанство гледале како одредби коишто придонесуваат за уште поблиско политичко интегрирање на ЕУ, додека оние кои сакале да го негираат достигнувањето што било постигнато со одредбите предвидени со Договорот од Маастрихт, тврделе дека тие не се ништо ново и материјално што е регулирана со нив е веќе регулирана со *acquis*.

Пред да се каже како државјанството на ЕУ е регулирано со Договорот од Лисабон, потребно е да се направи една кратка анализа на одредбите со коишто било предвидено да се регулира оваа материја со Договорот за воспоставување устав на Европа, којшто наоко никогаши не стапи на сила, сепак е реформаторски во однос на измените што биле со него предвидени.

Одредбите што го регулираат државјанството на Унијата биле предмет на дискусија за време на Конвенцијата за иднината на Европа и составоците што се одржале во февруари 2002 и јули 2003 година и финализирале со *интергouvernementалната* конференција, што се одржала во јуни 2004 година. Така, важно е да се напомене дека во најраните фази на преговарањето за време на Конвенцијата, било предвидено европското државјанство да биде двојно државјанство (на Унијата и национално државјанство). Сепак, на крајот бил постигнат компромис, и европското државјанство било дефинирано како дополнување на националното државјанство.⁴⁶ Истата група права што се предвидени со Договорот од Маастрихт (правото на слободно движење, правото на гласање, правото на дипломатска и конзуларна заштита), остануваат како основа и во Договорот за воспоставување устав на Европа. Разлика има во понатамошните одредби. Имено, со ДЕЗ беше исклучена можноста за усвојување мерки, коишто се однесуваат на пасошите, личните карти, дозволите за престој и слични дозволи, како и мерки за социјална заштита и социјална контрола.⁴⁷ Со Договорот за воспоставување устав било предвидено усвојувањето на овие мерки да биде овозможено со едногласно одлучување на Советот.⁴⁸

⁴⁶ Член I-10, Договор за воспоставување устав на Европа, Official Journal of the EU, C 310, V24, 16 december 2004, <http://www.lexnet.dk/law/download/treaties/Con-2004.pdf>, пристапено на 26.2.2015.

⁴⁷ Член 18 став 3, од Договорот од Маастрихт, <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf>, пристапено на 19.2.2015.

⁴⁸ Член III-125 став 2, Договор за воспоставување устав на Европа, Official Journal of the EU, C 310, V24, 16 december 2004, <http://www.lexnet.dk/law/download/treaties/Con-2004.pdf>, пристапено на 26.2.2015.

Интересно е да се каже и тоа дека невалидните организации во раната фаза на работата на Конвенцијата, добирале да се прошири опсегот на дефиницијата за тоа кои се државјани на ЕУ, и тука да спаѓаат и оние државјани од трети земји што не се држави-членки на Унијата, а кои имаат постојано правно регулирано живеалиште во држава-членка на Унијата. Ваквата иницијатива била веднаш отфрлена, со образложение дека токму државјанството на Унијата ја прави дистинкцијата помеѓу државјаните на Унијата и државјаните на државите што не се членки на Унијата. Ова прашање било покренато и во контекст на безбедносната агенда што произлегла по настаните од 9/11. Тогаш биле преземени голем број мерки од надлежноста на правдата и внатрешните работи, за да се воспостават и засилат границите на она што се наречило „утврдена Европа“. Така било предвидено „Унијата на нејзините државјани да им понуди слобода, заштита и правда во рамките на територијата, без внатрешни ограничувања и слободен пазар каде што конкурентноста е слободна и лојална“⁴⁹, притоа оставајќи го отворено прашањето за заштита на интересите на милиони резидентни кои не се државјани на ЕУ. Сепак, една одредба да ја обврзува Унијата да изгради рамка на заедничка политика за азили, имиграција и надворешна контрола на границите, којашто ќе биде фер кон државјаните на земји што не се членки на Унијата.⁵⁰

Некои од одредбите што биле предвидени со Договорот за воспоставување устав на Европа, којшто заради неуспешните референдуми во Холандија и Франција не стапи на сила, соодветно беа инкорпирани во подоцнежниот Договор од Лисабон.

Кога станува збор за Договорот од Лисабон, треба да се каже дека во првата одредба од овој Договор може да се видат разликите помеѓу овој Договор и Договорот за воспоставување устав на Европа, во однос на европското државјанство. Така, во првиот член од Договорот за воспоставување устав беше предвидена една изменија и тој требаше да гласи: „Израдувајќи ја волјата на државјаните и државите на Европа, овој Устав ја воспоставува Европската унија на којашто државите-членки ја исполнуваат овластувањата за постигнување на заедничките цели“.⁵¹ Ваква формулиран овој член, треба да се каже дека ја дава основата за уставните овластувања на Европската унија, а преку повикувањето на волјата на државјаните, има намера да му даде политичка аутентичност на европското државјанство. Тоа не е слично со Договорот од Лисабон. Имено, првиот член од Договорот од Лисабон гласи: „Со овој Договор, виеските договорани страни меѓу себе оскараат Европа“.

⁴⁹ Член I-3 став 2, Договор за воспоставување устав на Европа, Official Journal of the EU, C 310, V24, 16 december 2004, <http://www.lexnet.dk/law/download/treaties/Con-2004.pdf>, пристапено на 26.2.2015.

⁵⁰ Член III-257 став 2, Договор за воспоставување устав на Европа, Official Journal of the EU, C 310, V24, 16 december 2004, <http://www.lexnet.dk/law/download/treaties/Con-2004.pdf>, пристапено на 26.2.2015.

⁵¹ Член I став 1, Договор за воспоставување устав на Европа, Official Journal of the EU, C 310, V24, 16 december 2004, <http://www.lexnet.dk/law/download/treaties/Con-2004.pdf>, пристапено на 26.2.2015.

Унија, на која што државите-членки ѝ ги пренесуваат своите надлежности за да ги остварат своите заеднички цели. Овој Договор означува нова фаза во процесот на создавање потесна унија меѓу народите на Европа, во која што одлуките се донесуваат колку што е можно поотворено и поблиску до граѓаните⁵².

Она што е заедничко за двата договора е тоа што и Договорот за воспоставување устав на Европа и Договорот од Лисабон содржат голем број одредби што се однесуваат на демократските начела, што не беше случај со претходните договори. Така, членот 17 од Договорот од Лисабон гласи: „Во сите свои активности, Унијата го почитува начелото за еднаквост на своите граѓани, кои добиваат еднакво внимание од институциите, телата, канцелариите и агенциите. Секој државјанин на држава-членка е државјанин на Унијата. Европското државјанство е дополнително и не го заменува националното државјанство.“⁵³

Договорот од Лисабон вклучува во себе права, слободи и принципи што биле прифатени уште со Повебата за основните права на ЕУ. Во овој Договор е предвидено дека за заштита на овие права и слободи во Унијата, ексклузивно надлежен е Судот на правдата на Европската унија. Задача на Европската агенција за Основните права (која што е основана во Виена, во 2007 година) е да овозможи професионална поддршка на европските државјани за сите овие прашања. Европската унија е заедница на вредности, а доказ за тоа е и одредбата 1а од Договорот од Лисабон, која што гласи: „Унијата е основана на вредностите за почитување на човековото достоинство, слободата, демократијата, еднаквоста, видеењето на правото и почитувањето на човековите права, вклучувајќи ги и правата на лицата кои припаѓаат на малцинствата“. Токму овие вредности, според некои автори претставуваат содржина на европскиот идентитет.⁵⁴

4. Заклучок

Иако мнозина теоретичари на европското државјанство гледаат како на декоративен и симболичен институт, којшто воведува мошне малку новини во претходно постоечкото право на слободно движење и престој. Сепак, правото на европско државјанство воведува и активна и пасивна легитимација за локалните и парламентарните избори во Европскиот парламент, во државата-

⁵² Член 1 Договор од Лисабон, (2010/C 83/01)EN 30.3.2010 Official Journal of the European Union C 83/1, <http://www.serp.gov.mk/data/file/Publikacii/Dogovor%20od%20Lisabon%2019%29.pdf>, пристапено на 5.3.2015.

⁵³ Член 17 Договор од Лисабон, (2010/C 83/01)EN 30.3.2010 Official Journal of the European Union C 83/1, <http://www.serp.gov.mk/data/file/Publikacii/Dogovor%20od%20Lisabon%2019%29.pdf>, пристапено на 5.3.2015.

⁵⁴ Laszlo, M. and Versteegh, C. 2010: *European Citizenship as a New Concept for European Identity*, Acta Universitatis Sapientiae Europaeae and Regional Studies, vol.1, no.2:161-169, <http://www.acta.sapientiae.ro/acta-esho/C1-2/esh12-2.pdf>, пристапено на 17.3.2015.

членка на престој, право на заштита од конзуларните и дипломатските власти од секоја држава-членка, каде што државата-членка на државјанинот нема свое претставништво и право на пристап до несудски средства од надомест на штета преку европскиот *оборсман* и преку петиција до Европскиот парламент. Во прилог пак на тврдењето за воведување новина, со европското државјанство оди тоа што во одредбите за европското државјанство изрично не се предвидени одредби што ќе се однесуваат на обврските на европските државјани. И уште скромно поставената содржина на европското државјанство во споредба со одредбите за националните државјанства, коишто се т.н. триптих од граѓански, политички и социјални права и обврски, сосема лети-тимно дозволува да се каже дека европското државјанство не е ништо повеќе од бледа сенка на неговиот национален пандан. Понатаму, националното државјанство дозволува граѓански права и побарувања на основа на историски развената припадност во историската заедница, а европското државјанство се појавува како резултат на економските права што се примарно создадени за да се одговори на потребите на пазарната интеграција. Некои теоретичари тврдат дека државјанството на Унијата е очигледна слика на предмастричкото пазарно државјанство, којшто означува лабава и фрагментирана форма на државјанство што е создадено за да ја олесни европската интеграција. И уште дека минималистичката концепција за европското државјанство им дава важност на економските приоритети на индивидите, за цена на другите значајни димензии на државјанството, како што се активно вклучување и политичка партиципација во утврдувањето, култивација на чувството за политичко припаѓање, специјални задолженија за граѓаните и др.⁵⁵

Голем број теоретичари смета дека е потребно да се истакне приоритетот на националното државјанство, со тоа што ќе се потенцира дејствителната природа и слабата содржина на европското државјанство. Сепак, и покрај таквите тврдења, државјанството на ЕУ префасна во институт за којшто имаше голем број интервенции и од Европскиот суд на правдата во последните години, и придонесе за донесување т.н. Граѓанска директива (Дир. 2004/38) што е во сила.⁵⁶ Трансформативниот потенцијал на државјанството на Унијата, односно промената од маргинален во центарот придонесе за поттикнување на испитување на процесот со којшто европското државјанство се стекна со специфичност и зголемена комплексност на односот со националното државјанство и формите на космополитското државјанство. За разлика од националното државјанство што е кауз на силен национален идентитет и хоризонтални врски на припадност за нацијата која што е замислена или како хомогена етнокултуролошка заедница (етничка нација)

⁵⁵ Kostakorolou, D. 2007: *European Union Citizenship: Writing the Future*, European Law Journal, Vol.13, N.5: 623-646.

⁵⁶ European Parliament and Council Directive 2004/38/EC, OJ 2004 L 158/77

или како заедница со заеднички вредности (граѓанска нација), европското државјанство ќе помогне да се создаде европски народ (demos) и субјективна идентификација со ЕУ. Во прилог на оваа констатација оди и Европската комисија, којашто во нејзиниот трет извештај за државјанството на Унијата тврди дека „овој институт е извор на легитимитет за процесот на европската интеграција, преку зајакнување на учеството на граѓаните, и фундаментален фактор за создавање чувство за припадност на Европската унија меѓу граѓаните и за поседување вистински европски идентитет.“⁵⁷

Користена литература:

1. Tsalki, Liza; *The Construction Of European Identity And Citizenship Through Cultural Policy*, European Studies 24 (2007).
2. Marshall, T.H. 1950: *Citizenship and Social Class and Other Essays*, Cambridge University Press, London.
3. Kostakopoulou, D. 2007: *European Union Citizenship: Writing the Future*, European Law Journal, Vol.13, N.5: 623-646.
4. European Parliament and Council Directive 2004/38/EC, OJ 2004 L 158/77
5. Laszlo, M. and Versteegh, S. 2010: *European Citizenship as a New Concept for European Identity*, Acta Universitatis Sapientiae Europeae and Regional Studies, vol.1, no.2:161-169, <http://www.acta.sapientiae.ro/acta-euro/C1-2/eur12-2.pdf>, пристапено на 17.3.2015.
6. Weiler, J. 1999: *The Constitution of Europe: Do the New Clothes Have an Emperor?* and *Other Essays on European Integration*, Cambridge University Press, Cambridge: 341.
7. Shore, C. 2004: *Whither European Citizenship? Eros and Civilization Revisited*, European Journal of Social Theory 7, 27-44. <http://est.sagepub.com/content/7/1/27.abstract>, пристапено на 23.3.2015.
8. Договор за воспоставување устав на Европа. Official Journal of the EU. C 310, V24, 16 december 2004, <http://www.lexnet.dk/law/download/teatbes/C04-2004.pdf>, пристапено на 26.2.2015.
9. Договор од Лисабон, (2010/C 83/01) EN 30.3.2010 Official Journal of the European Union C 83/1, <http://www.scr.gov.mk/data/Files/Publikacii/Dogovor%20od%20Lisabon%281%29.pdf>, пристапено на 5.3.2015.
10. Договор од Мастрихт. <http://www.eurotreaties.com/mastricht.htm>, пристапено на 19.2.2015.
11. Случај C-26/62, Van Gend and Loos against the Duch Tax Administration, (1963), ECR I.
12. Случај C-186/87 Cowan v. Le tresor public (1989) ECR 195.
13. Случај C-93/83 Gravier v. City of Liege (1985) ECR 593.

⁵⁷ Third Report from the Commission on Citizenship of the Union, Brussels, 07.09.2001 COM(2001) 506 final, http://www.southern-cross-group.org/archives/Overseas%20Voting/2001%20-%2009/European_Commission_Third_Report_EU_Citizenship_7_Sept_2001.pdf, пристапено на 4.5.2015.

д-р Александар Љ. Спасов*

ЛЕГАЛИТЕТ НА ХУМАНИТАРНИТЕ ИНТЕРВЕНЦИИ

1.02 Прегледна научна статија
УДК:341.123:061.235

Прашањето за легалитетот на хуманитарните интервенции претставува не помалку контроверзно прашање во споредба со легитимитетот на тој концепт, што вообичаено се смета за најконтроверзно прашање во рамките на концептот на хуманитарните интервенции.

За потребите на овој труд, хуманитарните интервенции ќе ги дефинираме како „закана за употреба на сила надвор од државните граници од страна на држава (или група држави) со цел да се спречат или запрат широко распространети и тешки повреди на основните човекови права на единки што не се граѓани на оние што интервенираат без дозвола на државата на чијашто територија се применува сила“.

И покрај тоа што, вообичаено, во рамките на националните правни поредоци со примена на соодветните методи на толкување, релативно прецизно може да се утврди дали определено поведенне е легално или нелегално, во рамките на постоечкиот меѓународно правен поредок, чијшто несомнено, најзначаен дел, како не единствен, е системот на Обединетите нации. Анализата на легалноста на хуманитарните интервенции е, во основа, анализа на прашањето за употребата на сила во меѓународните односи. Употребата на сила во меѓународните односи е прашање кое е, пред сè, утврдено во Повелбата на ОН, но и во други акти, како што се определен број резолуции на Генералното собрание на ОН, но и прашање на меѓународното обичајно право. Конечно, имајќи предвид дека основа за создавањето меѓународни обичај и признавањето на нивниот правен статус во меѓународното право е практиката на однесување на државите во меѓународниот поредок, а тоа однесување е честопати неконзистентно и зависно од политичките приоритети на државите, познати како *национален интерес*, тогаш може да се

*Авторот е доцент на научната област воведни и теоретски правни науки на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје. Објавениот труд е делумна презентација на резултатите од истражувањето во рамките на докторската дисертација на авторот на тема „Современи теории за државниот суверенитет во меѓународниот поредок помеѓу правниот позитивизам и државната одговорност“ одбранета во јуни 2015 г. на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје под менторство на проф. д-р Тајана Петрушевска.

¹ Holzgrefe [во:] Holzgrefe, J., Keohane, Robert, O. (ed.), *Humanitarian Intervention. Ethical, Legal and Political Dilemmas*, 2003, стр. 18

